

A televízió felhasználása az összevont 1—4. osztályú tanulócsopórtban

Az összevont osztályú tanulócsopórtokban az önálló órák hatékonyságát igyekszünk a legnagyobb hatásfokúra emelni. Ezt csak a legkorszerűbb oktatási módszerekkel és eszközökkel érhetjük el.

Tanulócsopórtomban rendelkezésemre áll a diavetítő, a rádió és a televízió. Munkámban a legnagyobb segítséget az iskolatelevízió adásai jelentik. Több éves ezzel kapcsolatos munkám bizonyítja, hogy a televízió felhasználása nemcsak a nevelői munkát segíti, hanem a gyermekek részére is megkönnyíti az ismeretszerzést. Az összevontság adta körülmények között is csaknem olyan hatékonysággal alkalmazhatók az adások, mint az osztott tanulócsopórtban. Bár egy időben négy osztály végez munkát, mégis van lehetőség arra, hogy valamennyi osztály valamennyi neki szóló adást megtekintse. Ehhez a feltételeket már szeptember első tanítási napjára meg kell teremteni.

Legelső teendőm az, hogy levélben már augusztus hónapban felkeresem az ITV szerkesztőségét, azt kérve, hogy augusztus 25-ig biztosítsák az I. félévi műsortervet. Ugyanis az adásokat zavartalanul csak akkor tudom felhasználni, ha az órarendem igazodik az egyes adások időpontjához a megfelelő adástantárgy és az órarendi tantárgy tekintetében is.

Az elmúlt évben az adások két napon, kedden és csütörtökön voltak, környezetismeretből, olvasásból és rajzból. De mivel pl. környezetismeretből hetenként csak egy Ó. óra van, a másik TV-s órára Ó. olvasás került, illetve esetenként az aznapi K. környezetismereti órát, ha kellett, felcseréltük az Ó. olvasással és viszont. Csak közvetve jegyzem meg: szükség esetén — de csak igen ritkán — a K. órák cseréjét is alkalmazom, ha erre szükség van.

A második teendőm az, hogy a Pedagógus Könyvesboltól megrendelem a műsorfüzeteket. Ezek alapján tudom megtervezni az egyes órákat úgy, hogy az adások anyagát didaktikailag megfelelően be tudjam építeni az adott tanítási egységbe. Az adás részletes anyagának ismeretében arra is lehetőségem van, hogy munkalapokkal, feladatlapokkal is segítssem a tanulók munkáját. (Pl. a megfigyelési szempontok kiadásában, az ismeretek ellenőrzésében stb.)

Az adások megtekintésére egy Orion-gyártmányú, nagyképernyős készülék áll a tanulócsopórt rendelkezésére. A készülék a gyári technikai megoldásban és a hagyományos tantermi elhelyezésben nem alkalmazható a tanulócsopórtban. Az alkalmazás, ill. a tanulócsopórt jellege megköveteli, hogy csak az adott osztály használhassa a készüléket. Ezért átszereltem úgy, hogy egy kapcsolóval szabályozható a hang útja. (Az első esetben a hang a normális úton a készülékben levő hangszórókhoz megy, így az egész teremben hallható. A második esetben a kapcsoló lenyomásával a hang külön vezetéken csak a fülhallgatókba megy.) Mivel az összevont 1—4. osztályú tanulócsopórtokban 1—1. osztályban nincs több 8—10 tanuló, mindössze 4—5 tanuló és 1 nevelői hallgatóra van szükség. Az adást nem néző 3. osztály zavartalan munkájának az is feltétele, hogy ne csak a hangot ne hallják, hanem a képet se lássák. Ezért a készüléket a nevelői asztallal szemben levő falnál, a tanulóknak háttal helyeztem el. A készülék elé megfelelő távolságra (egészségügyi szempontok!) padokat tettünk állandó jelleggel. (Az árnyékolást egy szekrényajtó biztosítja.) Valamennyi ülőhelyhez odavezettük a hangot. A padok célszerűbbek, mint a székek, így lehetőség van az adás közbeni írásra, jegyzetelésre is.

Milyen követelményeket támaszt az ITV adása az órarend összeállításával kapcsolatban és milyen megoldást választottam? Az előzőekben említettem, hogy az adás osztályának és tantárgyának lehetőleg szinkronban kell lennie, az órarend megfelelő időpontjában szereplő osztály tantárgyával. Ez minden különösebb nehézség nélkül biztosítható. Probléma azonban az, hogy ez az óra K. vagy Ó. legyen. A K. óra mellett szól az, hogy az adást megelőző Ó. órán a tanulók felkészülhetnek az adásra különböző források alapján (előzetes megfigyelés, környezet munkafüzet, olvasókönyv anyaga, vagy más olvasmány), és így az adás kiegészítő, bővebb tényanyagot nyújtó, esetleg rendszerező, összefoglaló jellegű lesz. Más esetben viszont a K. órai adás alapul szolgálhat arra, hogy az óra második felében megtárgyaljuk a látottakat. Az Ó. órai adás mellett szól még, hogy a K. órán a TV nélkül is intenzív ismeretszerző munka folyik, s nevelési és oktatási szempontból is helyes, ha a TV által az Ó. óra alatti tevékenység hatásfokát igyekszünk növelni az adás megnézetésével.

Munkámban ez utóbbit tartottam döntőnek, s így valamennyi adás (1—1 ritka kivétellel) az Ó. órákra került. Ez a megoldás többet követel a nevelőtől, mert így a K. órán nemcsak

az esedékes új tanítási anyagot kell feldolgozni, hanem az adás anyagáét is. Ezenkívül az adásokhoz feladatlapokat is készítek, s ennek ellenőrzése, értékelése is idővel, munkával jár.

A 2—4 osztályok tanulói minden napra ún. *programlapot* kapnak, amelyen szerepel az összes aznapi Ő. órai feladat, valamint a TV-adások pontos ideje és anyaga. Így nem szük-séges a közvetlen, állandó nevelői „odafigyelés”, nehogy a tanulók lekéssék az adást. Egy-egy osztályból a kijelölt tanulók kezelik a készüléket. (Mindössze két gomb ki-, ill. bekapcsolásából áll teendőjük.) Amennyiben az adáshoz feladatlap is tartozik, úgy ezt a program-lapon történt jelölés alapján elkérik, s minden külön nevelői beavatkozás nélkül, önállóan tevékenykednek.

Azt, hogy az ismeretszerzés folyamatában a TV-adás milyen helyet foglal el, a heti terv összeállításakor (a témakör megtervezésekor) realizálódik. A tanterv és nevelési terv szabta didaktikai és nevelési feladatok, valamint az adás anyaga jellegének megfelelően döntöm el, hogy mit, hogyan és miért alkalmazok a rendelkezésemre álló órákon, ill. időn belül.

Két alternatíva lehetséges, amely döntően meghatározza didaktikai megfontolásomat, ill. az alkalmazott módszereket. Az első esetben az adást tekintem az ismeretszerzési tevékenység középpontjának. Ekkor az a célom, hogy megfelelően felkészítsem a tanulókat, és majd az adás után ellenőrizem, értékelem a tanultakat. A második esetben az adás csak mintegy kiegészítésül, pótlólagos anyagként kerül be a tanítási, ismeretszerzési folyamatba. Míg az előbbi esetben az a célom, hogy a TV-adás didaktikai egészet alkosson, addig ebben az esetben a didaktikai út csak egy-egy elemének, részének tekintem. (Így pl. tényanyag nyújtásának, utólagos szemléltetésnek, összefoglalásnak, a gyakorlati alkalmazás képi úton való megfigyelésének stb.) E lehetőségek közül történő választás ismét csak aláhúzza azt, hogy ismernem kell az adás pontos anyagát, mert enélkül lehetetlen a pedagógiaiilag meg-alapozott tervező munka.

Rendszeresen figyelemmel kísérem az ITV következő hónapi adásairól szóló előzetes tájékoztatásokat, s nagyon jól felhasználhatom az előző években megjelent, idevágó, sok jó tapasztalatot közlő írást is. Segítséget ad még a TV Pedagógusok Fóruma műsora is, amelyben a szerkesztők módszertani javaslatokat adnak az adásokat felhasználó nevelőknek. (Igaz, ezek zöme 5—8. osztályos szaktárgyi előzetes, de néhány alkalommal alsós témák is szerepelnek.)

A televízióval kombinált óra oktatási folyamata 3 fő részre osztható:

1. előkészítés (kb. 5 perc),
2. az adás (kb. 20 perc),
3. összegezés (összefoglalás, értékelés, kb. 15—20 perc).

Ez egyaránt vonatkozhat az Ő. és a K. órára is. (A 3. pontban szereplő tevékenység Ő. óra esetében feladatlapos, K. óráén pedig szóbeli.)

A következőkben egy 4. osztályos környezetismereti témakör feldolgozása alapján mut-atom be, hogyan tervezem és valósítom meg egy témakör tanítását a TV felhasználásával.

A témakör: Az ipari munka: nyersanyagok és termékek.

Témák:

1. Az ipar nyersanyagai (előkészítő téma).
2. A vas.
3. Az alumínium.
4. A szén.
5. A kőolaj.
6. Környékünk jellegzetes ipari terméke.
7. Összefoglalás és tudáspróba.

Rendelkezésemre áll: (heti 1 K. és 1 Ő.) összesen 3 K. és 4 Ő. környezetismereti óra.

Az ITV adásai sorrendben:

1. A vas. Hogyan készül a kerékpár?
2. A szén bányászata és felhasználása.
3. A kőolaj

+ év végén: Összefoglalás a nyersanyagokról (...és az ipari munkáról tanultak.)

A tanulók előzetes ismeretei:

3. osztályban a környezetismereti órán tanultak alapján a tüzelőanyagok, szerszámok, eszközök,

a 4. osztályos olvasás alapján az eke, a világítás és a közlekedési eszközök fejlődése kapcsán a témakör sok tényanyaga. (Ezekre az ismeretekre biztosan alapozhatunk. Emellett

még számos más konkrét tény, összefüggést, az anyagok gyakorlati alkalmazását ismerhetik a tanulók a mindennapi élet tapasztalatai alapján.)

A tanulócsoporthoz egy-egy K. órán többnyire 2—2 témát kell megtárgyalni, ui. csak így biztosítható a rendelkezésre álló idő alatt a témakör elvégzése.

A környezetismereti témakörrel egyidőben tanítom olvasás órán A természet világa és az emberi munka c. témakört. Ennek anyaga szervesen illeszkedik a környezetismeretben tanulandókhoz, a kettő kiegészíti egymást. (A tantárgyi koncentráció igen jó lehetősége ez.) Az olvasásórán tanultakat beépítem, hozzáillesztem a környezetismereti témákhoz, megfelelő didaktikai céllal elrendezve.

1. sz. feladatlap

A VAS ÉS AZ ALUMÍNÍUM

4. osztály, környezetismeret

A heti tervben ezek a következőképpen szerepelnek:

17. hét: Ö. környezet: Előkészítés: Az ipar nyersanyagai. Mf. 32—33. o. 1, 2, 5, 6, 8. Hf. 4., 7., 9. pont.
18. hét: K. környezet: A vas és az alumínium. Mf. 34—35. o.
Ö. olvasás: Hazánk kincse — az alumínium. Tkv. 216. o.
Ö. környezet: TV-adás: A vas. Hogyan készül a kerékpár? + feladatlap.
K. olvasás: Ahol a fekete szén terem. Tkv. 215. o.
Ö. olvasás: Bányászélet száz év előtt és ma. Tkv. 218. o.
19. hét: K. környezet: A szén és a kőolaj. Mf. 36—37. o.
Ö. olvasás: Gyakorlás (kétségfejtés).
Ö. környezet: TV-adás: A szén bányászata és felhasználása + feladatlap.
K. olvasás: A vas, az alumínium és a szén összefoglalása a környezetismereti mf. 41—42. o. alapján.
20. hét: K. környezet: A környék egyik jellegzetes ipari terméke. Mf. 38—39. o.
Ö. olvasás: Gyakorlás (kétségfejtés), összefoglaló jelleggel.
Ö. környezet: TV-adás: A kőolaj + Tudáspróba a mf. 43. o. alapján.

A tervből kitűnik, hogy az egyes környezetismereti és olvasás órák ugyanazt a didaktikai feladatot szolgálják: a természeti kincsek és az emberi munka kapcsolatának megismerését. A TV-órák minden esetben az Ö. órákra kerültek, és mindhárom adásnak összefoglaló jelleggel kölcsonöztem azzal, hogy az egyes témák lezárásaként szerepeltek. Ugyanekkor egy-egy feladatlapot is kitölthetnek, ill. az utolsó adás után a munkafüzetben levő tudáspróbát készítik el.

A TV-adások előtt 5 perc áll rendelkezésükre a tanulóknak arra, hogy megismerkedjenek a megfigyelési szempontokkal. Ezeket minden gyerek írásban kapja meg, s általában az adás menetéhez igazodnak: melyik alkalommal főképpen mit figyeljenek meg, milyen adatokat jegyezzenek meg stb. De ezek egyben utalnak arra is, amit az adást követő 15—20 percben meg kell oldaniok. Ezek olyan feladatok, amelyek nem egyszerű reprodukálását adják a tanultaknak, hanem ezek ismeretét feltételezve gondolkodási műveletek során oldhatók csak meg.

Név:

1. Miből készülnek a következő tárgyak? 1. kapa, 2. kasza, 3. kilincs, 4. kukta, 5. lánc, 6. vasúti sín, 7. kanál, 8. szeg, 9. tejeskanna, 10. fejsze, 11. korcsolya, 12. borotvapenge.

A tárgyak számát írd a megfelelő helyre!

a) öntöttvasból készül:

.....

b) acélból készül:

.....

c) alumíniumból készül:

.....

2. Húzd alá azokat a szavakat, amelyek

a) az öntöttvasra jellemzők: rugalmas, merev, kalapálható, hajlékony, könnyen törik, rozsdásodik, nem rozsdásodik, lág, fém, szilárd, nem fém,

- b) az acélra jellemzők: rugalmatlan, nyújtható, rugalmas, kalapálható, rozsdásodik, nehéz, kemény, lágy, a hőt és az elektromosságot jól vezeti, fém,
 c) az alumíniumra jellemzők: könnyű, nehéz, nyújtható, rozsdásodik, védőrétege van, a hőt és az elektromosságot jól vezeti, hőszigetelő, kalapálható, nem fém, fém.
3. Hogyan állítják elő a vasat és az alumíniumot? Adj sorszámot az egyes munkafolyamatoknak!
- a) az öntöttvas előállítása:
 : csapolás,
 : kohókban olvasztás,
 : a vasérc kibányászása,
 : öntés,
 : a vasérc szállítása,
- b) az alumínium előállítása:
 : a bauxit szállítása,
 : a bauxit bányászása,
 : timföldkészítés,
 : az alumínium kiolvasztása.
4. Írj néhány foglalkozást a vas és az alumínium gyártásával kapcsolatban!
-
-

2. sz. feladatlap
 A SZÉN ÉS A KŐOLAJ

4. osztály, környezetismeret
 Név:

1. Hány éves a szén és a kőolaj? A helyes választ húzd alá!
- a) több száz
 b) több ezer
 c) több millió
2. Melyik ásványt könnyebb kitermelni? A szenet vagy a kőolajat?
-
3. Tulajdonságaik: 1. folyékony, 2. szilárd, 3. közvetlenül felhasználható, 4. finomítani kell, 5. könnyen gyulladó, 6. nehezen gyulladó, 7. régen élt növények maradványa, 8. régen élt állatok maradványa, 9. belőle készül a benzin, 10. porrá törhető, 11. zsíros tapintású.
 A számokat írd a megfelelő helyre!
- a) a szén tulajdonságai:

- b) a kőolaj tulajdonságai:

4. Mi lesz a kőolajból a feldolgozás után?
1.
 2.
 3.
 4.
5. Mi hajthatja a következő járműveket? A megfelelő helyre X-et írd!
	szén	villany	benzin	gázolaj
a) tengerjáró hajó				
b) személygépkocsi				
c) repülőgép				
d) mozdony				
e) motorkerékpár				
6. Miért kell megbecsülni a bányászok munkáját?
-
-

Természetesen lehetőséget kapnak arra, hogy a feladatlapokkal megismerkedjenek már az adás előtt. Ezt szükségesnek tartom, mert így a gyermek a lényeges momentumokra tud koncentrálni, s nem terheli figyelmét és emlékezetét olyanokkal, amelyek az adás szükséges velejárói, de az ismeretszerzés szempontjából lényegtelenek. (A szereplők külseje, segédberendezések és eszközök, kőzjátékok stb.)

A feladatlapokat a következő órán mindig értékelem, és közösen javítjuk a rosszul rögződöttet, illetve kiegészítjük a nem megfelelő mélységű ismereteket. A TV természetesen többet tud nyújtani, folyamatában mutatja be az egyes jelenségeket, s így a megbeszélés során igyekszem erre alapozni. A számonkérést azonban nem szűkítem le a csak írásban adott feleletekre. Az alsó tagozat minden egyes osztályában alapvető cél a tanulók beszéd és gondolkodási tevékenységének megalapozása, fejlesztése. A szóbeli kifejezőkészség fejlesztése is az élő beszédhez kötődik, s erre csak a K. órákon van lehetőségük a gyermekeknek. Többek közt ez is indokolja azt, hogy a TV-adások az O. órákra kerüljenek. Az adások közben elvben volna lehetőség arra, hogy a gyermekek élő szóval is feleljenek az adásvezető vagy a nevelő feltett kérdéseire, azonban a gyakorlatban nem megoldható, mert a fehallgató megakadályozza a nevelő—tanuló és a tanuló—tanuló közvetlen beszédkapcsolatát.

Az év végén szereplő *Összefoglalás* a nyersanyagokról és az ipari munkákról tanultakból c. TV-adást a K. órán történő megtekintésre terveztem. Ebben az adásban ismeretlen tényanyag nincs, csak az összefüggések, a csoportosítások adnak új megvilágítást. A közvetlen megbeszélést ekkor már szükségesnek tartom. Ugyanis ez az utolsó lehetőség, hogy meggyőződjek a tanulók megszerzett ismereteiről, s ugyancsak utolsó lehetőség arra, hogy kiegészítést nyújtsak az anyagra vonatkozóan.

A TV-adásoknak nevelő hatásuk is van. A spontán nevelés azonban nem elegendő, tudatosra kell tenni. Ezért az egyes adásokat ilyen tekintetben is előkészítem és a megbeszélés során kitérünk rá. Értékeljük, mi az, ami tanulságos lehet a személyiség fejlődése során. A megfigyelési szempontok kiterjednek a nevelés valamennyi területére, de egy-egy adáson belül igyekszem azokra koncentrálni a tanulók figyelmét, amelyek legnagyobb mértékben segíthetik nevelőmunkámat. Így pl. megfigyelési szempontok voltak a dolgozók munkához való viszonyuk, szorgalmuk, magatartásuk stb. (Konkrét példák: Hogyan beszélnek munkájukról a szén- és olajbányászok, a kerékpárgyári munkások: szeretik-e? Személyes szükségleteikért fejtik a sok szemet? Összefügg-e az egyes emberek munkája a vasérc feldolgozásában, a szén bányászatában? Milyen eszközökkel, berendezésekkel biztosítják az egészségvédelmet? Szabad-e hanyag munkát végezniök a bányászoknak?)

A TV-adásokat nemcsak a tanítási órákon használjuk fel. Tanulóim csaknem mindegyike délután megnézi a tantárgyi adások ismétlését is. (Egy részük otthon, más részük az iskolában, mert erre lehetőséget adok.) Ez nagy segítséget jelent, mert „más szemmel” nézhetik az ismételt adást, a rá- és felismerés, az önfeledten közbekiáltott „ezt már tudom”-ok, a sikerélmény mindig permanens motiválója lesz és marad a tanulásnak, az ismeretek megszerzésére való törekvésnek.

DR. SZÁNTÓ KÁROLY
Tanárképző Főiskola, Pécs

Az oktatási-tanulási folyamat különös sajátosságai a munka, a mozgás (testnevelés) és a művészeti tárgyak (ének-zene, rajz) oktatásában

A pedagógiai szakirodalomban hiányosságként jelentkezik, hogy a didaktika az ismeretszerzés folyamatát nem differenciálja kellőképpen tantárgyanként, vagy tantárgycsoportonként.* Ennek a hiányosságnak a pótlására a didaktikai és metodikai kutatások együttesen hivatottak. Valóban akkor lesz az oktatási-tanulási folyamat-

* Részlet a pedagógusképző intézmények hallgatói számára megjelenő „Didaktika” tankönyvből.